



İSLAM TASAVVUFUNDA HZ. EBÛ BEKİR'İN YERİ

Hatice ÇUBUKCU*

Öz

İslam'ın ilk halifesi Hz. Ebû Bekir, İslam siyasi tarihinde olduğu gibi İslam tasavvuf tarihinde de önemli bir isimdir. Kur'an'da "iki kişiden biri" olarak anılan Hz. Ebû Bekir sufilerle göre fazilet yönünden Hz. Peygamberden sonra ikinci sıradadır. Sufiler onun marifete sahip olduğu için diğer herkesten üstün olduğuna inanırlar. Marifeti tam olduğu için de güçlü bir imana sahiptir ve sıddık olarak vasıflandırılmıştır. Yine marifeti neticesinde muhabbete erişmiş ve kalbi Allah sevgisiyle dolmuştur. Bu sebepten dünyaya meylenmemiş, tüm malını bağışlamakta tereddüt etmemiştir. Sufiler; îsar, zühd, edeb, verâ gibi hususlarda onu örnek almışlardır. Hicrî altıncı yüzyıldan itibaren tarikatların kurulmasıyla birlikte Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir tarikat silsilelerinin başında yer almıştır. Özellikle nakşibendî tarikatında ayrı bir önem kazanmış, bu yolun kurucusu kabul edilmiştir. Râbita, sessiz zikir gibi tarikat eğitimi usulleri Hz. Ebû Bekir'e dayandırılmıştır. Bu da beraberinde uydurma bir takım rivayetlerin Hz. Ebû Bekir'e isnat edilmesine yol açmıştır. Nakşiliğin Hz. Ebû Bekir'de ısrar etmesinin en önemli nedeni İslam tasavvufunun şîî etkisinden arındırılmak istenmesidir. Kısmen bunda da muvaffak olunmuş tarikatın aşırı batınî yorumlar yer almamıştır. Hz. Ebû Bekir'in sahiv anlayışı ve halktan ayrılmayan melamî tavrı tarikatın genel karakterini şekillendirmiştir. Söz konusu özelliklerinden dolayı nakşibendî tarikatı geniş halk kitlelerinin teveccühüne mazhar olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ebu Bekir, Zühd, İsar, Zikir, Râbita.

THE ROLE OF HZ. ABU BAKR IN ISLAMIC SUFISM

Abstract

Being the first caliph of Islam, Hz. Abu Bakr is also an important figure in the history of Islamic Sufism as well as political history of Islam. Mentioned as "the second of two" in Qur'an, Hz. Abu Bakr comes second after the Holy Prophet according to the Sufis. The Sufis believe that he is superior to others since he has marifah. Since he had full marifah, he had a strong faith, therefore, he was called "as-Siddiq" (faithful). And also, he got fondness of Allah because of his marifah and his heart got filled with the love of Allah. Therefore, he did not have a tendency to wealth and did not hesitate to donate all his goods. Sufis have taken him as an example in issues such as "îsar" (altruism), "zühhd" (asceticism), "edeb" (propriety), and "vera" (piety). Upon the establishment of orders since the sixth Hijri century, Hz. Ali and Hz. Abu Bakr came forefront of the order chains. He gained a particular importance in the naqshbandî order, and he was regarded as the founder of this order. Training methods of the orders such as "rabita" (spiritual connection) silent zikr (mention) have been based on Hz. Abu Bakr. So, it caused a set of narrations to be attributed to Hz. Abu Bakr. The most important reason why the naqshism insists on Hz Abu Bakr is the desire to purify the Islamic Sufism from the Shia influence. It was partly succeeded and the analogical interpretations have not been allowed in the order. Hz. Abu Bakr's understanding of "sahiv" (recovery oneself) and his melamî attitude which cannot be separated from the people has formed the general characteristics of the order. Due to its features in question, the naqshbandî order has won the favour of the large masses.

Keywords: Abu Bakr, Asceticism, Altruism, Mention, Rabita.

GİRİŞ

Hz. Ebû Bekir'in (ö.13/634) İslam tarihindeki etkin rolüne İslam tasavvufunda da rastlamak mümkündür. Sufilerle göre o, "iki kişiden biri" (Tevbe, 9/40) Peygamberden sonra ümmetin en faziletlisidir. Dolayısıyla Peygamberin manevî mirası sonraki dönemlere büyük oranda onun

* Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, haticecubukcu@mynet.com



aracılığıyla aktarılır. İlk dönem sufi kaynaklarında sıddîk vasfı ve kuvvetli imanı ile anılır. Sufiler nezdinde sıddîkiyet manevî makamlardandır ve içinde barındırdığı doğruluk, Allah ve Rasulüne sadakat en mükemmel haliyle Hz. Ebû Bekir'de tezahür etmiştir. Bunun yanında Hz. Ebû Bekir'in; ilk inananlardan olması, malının hepsini Allah yolunda bağışlaması, cennetle müjdelenmesi, mi'rac hadisesi sonrasındaki tavır, Peygamberin vefatı üzerine yaptığı konuşması, Rûm sûresine dayanarak Rûm'ların galip geleceğine dair bahse girmesi, Hudeybiye günü peygambere olan itimadı gibi ortaya koyduğu davranış ve tavırları, onun imanının ne denli kuvvetli olduğunu göstermektedir. Sufiler ise Hz. Ebû Bekir'in "kalbinde olan bir sır" nedeniyle diğer herkesten üstün olduğuna inanırlar. (Gazzâlî, 1992: I/64, 252)

Tarikatların kurulmasıyla birlikte Hz. Ebû Bekir İslam tasavvufunda daha da önemli bir karakter haline gelmiştir. Siyasî yönden karşı karşıya getirildiği Hz. Ali ile bu hususta da kıyaslanmış, neticede tarikat silsilelerinin başı ya Hz. Ali'ye ya da Hz. Ebû Bekir'e dayandırılmıştır. Özellikle nakşibendîyye tarikatı Hz. Ebû Bekir'e ayrı bir önem atfetmiştir. Öyle ki, rabîta, sessiz zikir gibi tarikat eğitim usullerine Hz. Ebû Bekir'den delil getirme yoluna gidilmiştir.

Şüphesiz, Hz. Peygamberin daima yanında olan, en sevdiği sahabesinden gelen her türlü rivayet, müminler için örnek alınması gereken, hüküm çıkarılabilecek delillerdir. Ancak Hz. Ebû Bekir hakkındaki rivayetleri değerlendirirken dikkatli olmak gerekir. Zira sünni kaynaklarda anılan Hz. Ebû Bekir'le şii kaynaklarda bahsedilen Hz. Ebû Bekir nasıl farklılık arz ediyorsa bazı sufi rivayetleri de diğer kaynaklarda olmayan farklı hususlar içermektedir. Kuşkusuz bu durum bir takım sufi uygulamalarına sahabeden delil getirme gayretinin bir neticesidir ve söz konusu rivayetlere ihtiyatlı yaklaşılması gerekir.

Bu çalışmanın temel amacı, İslam tarihi ve hadis literatürü yanında sufi kaynaklarda ortaya konan Hz. Ebû Bekir portresini tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada önce sufilerin Hz. Ebû Bekir'in faziletine ve diğer sahabeler arasındaki yerine dair görüşlerine değinilmiştir. Ardından Hz. Ebû Bekir'in sufiler tarafından örnek alınan ahlakî özellikleri tespit edilmiştir. Son olarak da tarikatlar döneminde mutasavvıfların Hz. Ebû Bekir algısının nasıl olduğu ortaya konmuştur

1. HZ. EBÛ BEKİR'İN FAZİLETİ

Hz. Ebû Bekir daha hayattayken cennetle müjdelenmiş, azad olmuş anlamına gelen atık lakabıyla anılmıştır. (Tirmizî, Menâkıb,16/3679) Kur'an-ı Kerîm'de "iki kişiden biri" (Tevbe, 9/40) ve "fazilet sahibi" (Nur, 24/22) olarak vasıflandırılan Hz. Ebû Bekir ehli sünnet alimlerinin çoğuna göre Peygamberden sonra en faziletli sahâbedir. Özellikle ilk dört halife sahâbeler arasında seçkin bir yere sahiptir. Hadiste "Allah Teala ashabımı seçerek alemlere üstün kıldı, ashabımdan da dört kişiyi seçti ve onları ashabımın en hayırlısı kıldı." buyrulmuştur. (Mekkî, 2004: III/401) Hilafetteki sıralamanın fazilet sıralaması anlamını taşıdığına dair rivayetler de mevcuttur. Buhari'de geçen hadiste İbn Ömer; "Biz Rasulullah Efendimiz zamanında insanları hayır derecelerine göre sıralar, Hz. Ebû Bekir'in en hayırlımız olduğunu, sonra Ömer b. Hattab'ın, sonra da Osman b. Affan'ın geldiğini söyledik" demiştir. (Buhârî, Ashabu'n-Nebi, 4)

Fazilet yönünden hilafetteki sıralamaya göre derecelendirme yapılsa da Hz. Ali'nin sıralamadaki konumuna itirazlar olmuştur. Ebu Tâlib Mekkî, dört halifenin seçkin olduğunu kabul eder ancak hilafet sıralamasının fazilet sıralaması şeklinde algılanmanın hatalı olabileceğini söyler. Zira dört halifenin hilafet sırası Allah Tealâ'nın onlar için takdir ettiği



ömürleri nedeniyle bu şekilde olmuştur. Nitekim dördünün halife olabilmesi, bu yüce mertebeyi üstlenebilmesi için bu sıralamadan başka bir yol yoktur. Dolayısıyla hilafet bakımından sonuncuları vefat tarihi yönünden de sonuncuları olmuştur. (Mekkî, 2004: III/403) Bu demek değildir ki, önce halife olan bu göreve diğerlerinden daha layıktır, ya da geride kalan ehil olmadığı için geride kalmıştır. (İbn Arabî, 2017: XVII/129)

Hz. Ebû Bekir'in fazileti hususunda en kesin itiraz şiiî, rafizî çevrelerden gelmiştir. Söz konusu kesim, Hz. Ali'nin en üstün fazilete sahip sahâbe olduğunu kabul etmiş, dolayısıyla peygamberden sonra hilafetin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu savunmuşlardır. Hz. Ebû Bekir'in bu hakkı gasp ettiğini iddia ederek onun hakkında negatif propaganda yapmışlardır. Ehl-i sünnet camia Hz. Ebû Bekir'in faziletine vurgu yaparken hiçbir zaman Hz. Ali'yi kötüleme yoluna gitmemiştir. Aksine peygamberin ashabını sevmek, özellikle ehl-i beytini sevmek imandan kabul edilmiştir. Bilhassa sufi kesimde ehl-i beyt muhabbeti en üst seviyededir. Hz. Ali sufilik için de önemli bir figürdür. Kadîrlilik, rıfâîlik gibi tarikatların çoğunun silsilelerinin başında Hz. Ali yer almış, fütüvvet gibi geniş tesirleri olmuş tasavvufî oluşum Hz. Ali'ye dayandırılarak tesis edilmiştir. Ehl-i sünnet çizgisi dışında aşırı sufi grublar ise zamanla şiiî tesirine girmiş, Balım Sultan sonrası Bektaşiliği ve kısmen üçüncü devre melâmilîğinde olduğu üzere Hz. Ali tarikatlarının ana unsuru haline gelmiştir.

Bahsi geçen hususlardan dolayı sufiler Hz. Ebû Bekir'in faziletini açıklarken Hz. Ali'den de söz etmek durumunda kalmışlardır. Örneğin Ebû Talib Mekkî ve ondan iktibasla Gazzâlî hullet makamını Hz. Ebû Bekir'in faziletine vurgu yaparak açıklamış, hulleti Hz. Ali'nin sahip olduğu uhuvvet makamıyla karşılaştırmıştır. Hullet makamının büyüklüğünün delili Peygamberimizin "Eğer insanlardan birini halil (dost) edinecek olsaydım Ebû Bekir'i dost edinirdim, ancak -kendini kastederek- arkadaşınız Allah'ın halilidir" (Buharî, Salat, 80, Fezailus'sahabe, 3, 5; Müslim, Fazailü's-Sahabe, 2-7; Tirmizî, Menakıb, 15/3661) şeklindeki hadisidir. Bu hadisten hareketle Mekkî, hulletin muhabbetten de büyük, sadece halillere mahsus bir makam olduğunu belirtir. Şayet peygamber dışında bu makama erişebilecek biri olsaydı bu da Ebû Bekir olurdu. (Mekkî, 2004: III/ 255-256; Gazzâlî,1992: II/ 477) Allah Rasulu hullet makamında ortak kabul etmese de uhuvvet (kardeşlik) makamında ortak kabul etmiş, Hz. Ali'yi kendine kardeş seçmiş; "Benim için Ali, Musa İçin Harun gibidir" (Mekkî, 2004: III/256) buyurmuştur. Neticede Mekkî ve Gazzâlî Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ali'ye üstünlüğünü sahip oldukları makamlardan hareketle tespit etmişlerdir.

Hullet makamının uhuvvet makamından üstün olduğu Mekkî ve Gazzâlî'nin yorumudur. Bir başka sufi, akli kıyasla makamlar arasında daha değişik sıralama yapabilir. İmâm-ı Rabbânî bu hususa dikkat çekmiştir. İmâm-ı Rabbânî'ye göre dört halifenin her birinin ayrı hasletleri vardır ve bu hasletlerden birini diğerine üstün gören o hasletin sahibi halifeyi de diğerlerinden üstün tutar. Şöyleki; Hz. Ebû Bekir siddîkiyyetin, Hz. Ömer adaletin, Hz. Osman hilm ve hayanın, Hz. Ali ilmin kapısıdır. Siddîkiyyeti diğer hasletlerden üstün görenlerin Hz. Ebû Bekir'i tafdil etmesi gayet tabii olduğu gibi ilmi üstün görenin Hz. Ali'yi diğerlerine tafdil etmesi gayet tabiidir. (İmâm-ı Rabbânî, 1998: I/456) Burada önemli olan birbirini tahkir etmemektir.

İmam Rabbânî'nin kendi görüşü ise şu şekildedir; O hilafetteki sıralamanın fazilet sıralaması olduğuna itikat eder ve ehli sünnettın bu hususta icmâ olduğunu belirtir.(İmâm-ı Rabbânî, 1998: III/ 232,61) Dolayısıyla Hz. Peygamberden sonra en faziletli kimse Hz. Ebu Bekir'dir.(İmâm-ı Rabbânî, 1998: I/191,457, II/105) Ona göre Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in sahip oldukları makamlarda nübüvvet-i muhammediyye, Hz. Ali'nin sahip olduğu makamda ise velâyet-i muhammediyye ağırlıktadır. Nübüvvet makamından kastedilen davet makamıdır.



Hz. Ali velâyet makamı taşıdığı için evliyaların çoğu ona tabidir. Her iki makam arasındaki derece ise şöyledir; Velâyetin kemalatı ancak nübüvvet kemalatına çıkmaya bir basamaktır.(İmâm-ı Rabbânî, 1998: II/11,112)

Hz. Ebû Bekir'in faziletine vurgu yapılırken bazen de Hz. Ömer'le karşılaştırma yoluna gidilmiştir. Şöyle ki Hz. Ömer'in faziletine dair rivayetler oldukça fazladır, bunların en mühimi ise Peygamber Efendimizin "Eğer benden sonra peygamber gelecek olsaydı bu Ömer olurdu" sözüdür. (Tirmizî, Menakıb, 18) Hz. Ömer'in bu denli faziletine rağmen "Hz. Ömer'in bütün iyiliği Hz. Ebu Bekir'in bir tek iyiliği mesabesinde" buyrulmuştur ve Hz. Ömer malının hepsini bağışlayan Hz. Ebu Bekir karşısında "Anladım ki Ebu Bekir'i hiç bir zaman geçemeyeceğim" itirafında bulunmuştur. Neticede Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer'den daha faziletli olduğunu vurgulayan rivayetler, Hz. Ebû Bekir'in ne denli yüce bir makama sahip olduğunu göstermektedir. İbn Arabî'ye göre Rasulullah Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den mallarını infak etmelerini istemekle insanların nezdinde onların mertebelerini ayırtırmayı murat etmiştir.(İbn Arabî, 2017: IX/384) Hucvîrî de Hz. Ebû Bekir'in müşâhade, Hz. Ömer'in mücâhede makamında olduğunu söyler. Zira Hz. Peygamber Hz. Ebu Bekir'e namazda neden alçak sesle Kur'an okuduğunu sorduğunda "Kendine münacatta bulunduğum benden uzak değil" diye cevap vermiş, Hz. Ömer'e neden sesli okuduğunu sorduğundaysa o, "Uyuyanı uyandırmak şeytanı kovmak için" demiştir. Dolayısıyla müşâhade makamına göre mücâhede makamı denize göre damla gibidir.(Hucvîrî, 1996: 156)

Şirvânî; Hulefa-i Raşidin'i cennetteki dört ırmağa benzetir. Hz. Ebû Bekir su, Hz. Ömer süt, Hz. Osman şarap, Hz. Ali bal ırmağına benzer. Su herşeyin aslıdır, "hayatı olan herşeyi sudan yarattık" buyurulmuştur.(Enbiya, 21/30) Bunun gibi Ebû Bekir Sıddık da dinin aslıdır.(Şirvânî, 2014: 385)

Yukarıda geçtiği üzere Sufiler Hz. Ebû Bekir'in faziletini büyük oranda sahip olduğu sıddık makamına dayandırmışlardır. Hucvîrî'ye göre sıddık peygamberler müstesna bütün mahlukatın önde olanıdır. (Hucvîrî, 1996: 157) Ona göre, sufi kelimesinin türediği safâ ve safvet de sıddık olanın sıfatıdır. Safanın aslı kalbin ağıyardan temizlenmesi, ferî ise dünyadan elin boş olmasıdır. Bu ikisi de Hz. Ebû Bekir Sıddık'ın sıfatıdır. Dolayısıyla sufi taifesinin önderi imamı odur. (Hucvîrî, 1996: 112)

Sufiler Hz. Ebû Bekir'in üstünlüğünü marifetinin büyüklüğüne bağlamışlardır. Hadiste "Ebû Bekir çok namaz kıldığı ve çok oruç tuttuğu için sizden üstün değildir. Onun size üstünlüğü kalbinde bulunan bir şey (sır) sebebiyledir." buyrulmaktadır. (Acluni, 1932: II/ 190; İbnü'l-Esîr, : V/ 213) Gazzâlî, Allah Teâlâ katında fazilet sahibi olmak insanlar arasında şöhret olmakla aynı şey değildir der. Örneğin Hz. Ebû Bekir insanlar arasındaki şöhreti hilafetiyle, fazileti ise kalbinde yerleştiği ve büyüttüğü sır iledir. (Gazzâlî, 1992: I/64) Dolayısıyla akıl ve kıyasla sahabinin üstünlüğünü tespit etmek yanıltıcı olabilir.

İbn Arabî ise Hz. Ebû Bekir'in faziletini kurbîyet makamıyla açıklar. Hz. Ebû Bekir'in sıddıklık ve nebîlik makamı arasında bulunan kurbîyet makamına sahip olduğunu söyler. Bu makam teklere (efrad'a) aittir. Allah nezdinde şeriat nebîliğinin altında sıddıklığın üzerindedir. Hz. Ebû Bekir gönlündeki sır nedeniyle sıddıklardan üstün olmuştur ve Hz. Ebû Bekir ile Peygamber arasında hiç bir kimse yoktur. Çünkü o hem sıddık hem sır sahibidir.(İbn Arabî, 2014: VI/164) İbn Arabî, İmâm-ı Gazzâlî'nin sıddıklık ve nebîlik arasında makam yoktur diyerek yanıltığını söyler, ona göre kastedilen Peygamber ile Hz Ebû Bekir arasında kimse olmadığıdır. (İbn Arabî, 2017: VII/ 445)



Netice itibariyle sufiler nezdinde Hz. Ebû Bekir peygamberden sonra ikincidir. Bursevî onun faziletini anlatırken; ruhlar aleminden varlık alemine gelişte Rasulün ikincisi, hicret için yola çıktığında ve mağarada, hilafette, kabirde yanında , haşr gününde, cennete girmede peygamberin ikincisidir, der.(Bursevî, 2013: VII/353) Neticede peygamberden sonra "ikinci" olarak anılması Hz. Ebû Bekir'in faziletini vurgulayan en önemli ifadedir.

2. HZ. EBÛ BEKİR'İN SÛFİLER TARAFINDAN ÖRNEK GÖSTERİLEN AHLÂKÎ ÖZELLİKLERİ

2.1. Hz. Ebû Bekir'in Marifet ve Muhabbeti

Sufilere göre dünya hayatında marifetullah ve muhabbetullah ulaşılırsa hakikî iman elde edilmiş olur. Hz. Ebû Bekir'in İmanın büyüklüğünden şüphe yoktur., Hz. Peygambere ilk inanan erkek sahâbedir ve Hz. Osman, Hz. Talha, Hz. Zübeyr, Hz. Sa'd b. Ebi Vakkas, Hz. Abdurrahman b. Avf gibi cennetle müjdelenen sahabelerin iman etmesine vesile olmuştur. Sağlığında tüm aile fertleri iman etmiş, Hz. Peygamberin vefatından sonra da kararlı tutumuyla irtidad olaylarının önüne geçmiştir." Eğer Ebu Bekir olmasa idi kimse önce imana gelmez sonunda da kimse İslam dini üzere kalmazdı." denilmiştir. (Seyyid Eyyûb, 2014:75) Kuşeyrî, Asr suresinde iman edenlerden kastedilenin Hz. Ebû Bekir olduğunu söyler.(Kuşeyrî, 2013: VI/370)

Kaynaklarda onun imanının büyüklüğüyle ilgili rivayetler şu şekildedir: "Ebû Bekir'in imanıyla tüm yeryüzü halkının imanı tartılsa onunki daha ağır basardı". (Muttakî: IV/349) Hz. Peygamber, hayvanların konuştuğu bir olay naklettikten sonra "Buna ben inanıyorum, Ebû Bekir ve Ömer de inanıyor" demiştir. (Buharî, Ashabu'n Nebî, 8, Hars,4, Enbiyâ, 50; Müslim, Fedailü's-Sahabe, 13) Hz. Peygamber "Ebû Bekir müstesna İslam'ı kendisine arzettiğim herkes tereddüt etti. Ebû Bekir ise tereddüt etmedi" buyurmuştur.(İbn Hişam, I/269) Şayet imanında en ufak bir tereddüt olsa Miraç hadisesinde şüpheye düşer, malının hepsini bağışlamaktan çekinir, Bedir günü "Ya Rasulullah Rabbine ısrar ettin Rabbinden biraz istemen sana yeter" demek yerine telaş eder, Peygamberin vefatıyla paniğe kapılırdı. Oysa O bahsi geçen olaylarda imanını izhar edecek vakur duruşlar sergilemiştir.

Yukarda geçtiği üzere sufilere göre Hz. Ebû Bekir ulaştığı marifetullah ve muhabbetullah neticesinde bu denli kuvvetli imana sahiptir. Sufiler bu hususta delil olarak şu rivayetlere dayanır: "Ebû Bekir çok namaz kıldığı ve çok oruç tuttuğu için sizden daha üstün değildir. Onun size üstünlüğü kalbinde bulunan bir şey sebebiyledir." (Aclunî, 1932: II/ 190); "Allah Tealâ'nın göğsüne (kalbine) akıttığı her şeyi ben de Ebû Bekir'in göğsüne akıttım." (Aclunî, 1932: II/ 419); "Ey Ebu Bekir sana bir müjde vereyim mi? Aziz ve Celil Allah kıyamet gününde bütün yaratıkları için tecelli edecek senin için ise özel tecelli edecek." (Aclunî, 1932: I/ 285)

Ebû Bekir'in marifetiyle ilgili yukarda geçen hadisler sıhhat yönünden oldukça sıkıntılıdır ve büyük ihtimalle Peygamber değil sufî sözleridir. Nitekim Serrâc "Ebû Bekir çok namaz kıldığı ve çok oruç tuttuğu için sizden daha üstün değildir. Onun size üstünlüğü kalbinde bulunan bir şey sebebiyledir." şeklindeki rivayeti hadis olarak değil de Ebu Bekir b. Abdullah Müzenî'nin bir sözü olarak nakleder. Ona göre, Ebu Bekir'in kalbinde olan ilahî sırdan kasıt marifetullah ve muhabbetullahtır. (Serrâc, 1996: 131) Ebû Bekir'in sahip olduğu yakînî iman da kalbine Allah Tealâ'nın ilka ettiği nurun semeresidir. (Gazzâlî, 1992: I/133) Dolayısıyla Ebu Bekir'in imanının üstün olması kalbine akıtılan sır nedeniyledir. (Gazzâlî, 1992: I/238) Onu siddîk mertebesine ulaştıran da bu sırdır. İbn Arabî'ye göre Peygamberin



sözünden başka kanıtı olmayan ve gönlünde tereddüt bulmadan sırf kalbindeki nur nedeniyle iman eden kimse sıddıktır. Dıştan bir delil nedeniyle iman eden ya da Allah'ın kalbinde bu nuru yaratana kadar tereddütte kalıp sonra kabul eden kimse sıddık değil mü'mindir. (İbn Arabî, 2014: VI/163) İbn Kayyim Cevziyye de Ebû Bekir'in sıradan kimselerden farklı özel bir kalbî bilgiye sahip olduğunu vurgular. Allah'ın en üstün iman ve basireti bu şekil özelliği olan kimselerde vardır. Peygamberin haber verdiği şeyleri sanki gözleriyle görmüş gibidirler. Sadece onların teferruatını ve çeşitlerini bilmezler. Ebu Bekir ile Hz. Peygamber için şöyle bir benzetme yapılır: İki kişi bir eve girer biri o evin içindeki odaları teferruat gözüyle görür diğeri ise gözüyle görmez, detayları fark etmez. Ancak eliyle her tarafa dokunmak suretiyle orada önemli şeyler bulunduğunu anlar sonra birlikte dışarı çıkarlar. Göremeyen, gören arkadaşına evde neler gördüğünü sorar ve daha önce onları dokunarak idrak ettiği için anlattığı her şeyde arkadaşını tasdik eder. İşte bu sıddikiyyet derecesinin en yüksek mertebesidir. Böyle bir kalbe sahip olan kimse ayetleri işittiği zaman kalbinde bulunan basiret nuru artar. (İbn Kayyim, 2017 : I/ 402)

Ebu Bekir göğsüne ilka edilen sır ile insanlar üzerine tercih edildiği gibi özel bir tecelli ile taltif edilmiştir.(Gazzâlî, 1992: IV/565) "Allah Teâlâ insanlara genel Ebû Bekir'e özel olarak tecelli eder" (Aclunî, 1932: I/ 285) hadisi buna delalet eder.

Kalbî bilgiye sahip olduğuna inanılan Ebû Bekir'in Kur'an okurken ağlayan birini gördüğünde "kalplerimiz sertleşmeden önce biz de böyleydik" demesi sufileri bu hususta açıklama yapmaya sevk etmiştir. Gazzâlî'ye göre Ebû Bekir'in "sertleşti, kavileşti" sözü, kuvvetlendi manasındadır. O bu sözüyle "artık kalplerimiz kuvvetlendiğinden vecde tahammül edebiliyor" demek istemiştir, zira kendini yere atan kimsenin vecdi sakın durandan daha fazladır demek doğru olmaz. (Gazzâlî, 1992: II/ 740; Sühreverdi, 2007: 248-249) Serrâc da aynı görüştedir. Hz. Ebû Bekir kalbinin güçlenip sabit hale geldiğini bu yüzden güzel ses türünden bir şey kalbinin kapısını çaldığında değişmediğini çünkü onun halinin sema öncesiyle sema sonrası aynı olduğunu ifade etmektedir.(Serrâc,1996: 284) Ebû Bekir'in bu sözü çoğul ifade olduğu için bununla insanları ikaz ve tembih amaçlamıştır, yorumu yapılmıştır. (Kastamonî, 2015: 23) İbn Kayyim ise farklı bir açıklama yaparak Hz. Ebû Bekir'in fetret hali yaşadığını iddia eder. Hz. Ebû Bekir gibi ciddi olan tâlibe mutlaka bir fetret arız olur ve bu muayyen zamanda talep ve ictihat zamanındaki halini özler. (İbn Kayyim, 2017: III/1036)

Hucvîrî'ye göre Ebû Bekir'e neden sessiz Kur'an okuduğu sorulduğunda onun "kendisine münacatta bulunduğum benden uzak değil" diye cevap vermesi müşahade makamında olduğunun kanıtıdır. (Hucvîrî, 1996: 156) Hucvîrî müşahade makamını açıklarken Ebû Bekir Şibli'nin "Gördüğüm herşeyden önce O'nu gördüm" sözüne yer verir. (Hucvîrî, 1996: 475) İbn Arabî ise Futuhât'ının pek çok yerinde benzer ifadeyi Hz. Ebû Bekir'in sözü olarak rivayet eder. İbn Arabî'nin Ebu Bekir'leri karıştırmış olma ihtimali yüksektir. İbn Arabî'ye göre Ebû Bekir gördüğü şeyi kendi gözleriyle görmüyordu, bu mertebede Allah onun gözü kulağıydı. Böylece bir şeyi görmezden önce kendini görmüştü. (İbn Arabî, 2016: IV/419) Ebû Bekir âlemi görürken Allah'ı görmüştü. (İbn Arabî, 2015: VIII/ 268)

Hz. Ebû Bekir'in, "marifeti için marifetine ulaşmanın acizliğini idrak etmekten başka bir yol yaratmayan Allah'a hamdolsun" (Sülemî, 1981: 83; Serrâc, 1996: 34; Gazzâlî, 1992: I/255; Kastamonî, 2015: 13) sözünden hareketle marifetin mahiyeti tartışılmıştır. Cüneyd-i Bağdâdî bu ifade için tevhîd hususunda söylenmiş en değerli sözdür der. (Serrâc, 1996: 132) Hucvîrî'ye göre Ebû Bekir bu sözüyle marifetin imkansız olduğunu kastetmez. Zira acizlik mevcut işte olur madum (yok olan) işte değil. Acizlik arızidir. Bu şuna benzer; bir kimse görebilir fakat kör iken göremez. (Hucvîrî, 1996: 419,428) Kuşeyrî de aynı görüştedir,



Sıddîk'in muradı O tanınmaz demek değildir. Marifet vardır ki bundan aciziyet söz konusu olsun zira marifetin mevcudiyeti zarûrîdir. Sufilere göre Allah Teâlâ ile ilgili marifet nihayet itibarıyla zarûrîdir. Başlangıçtaki kesbî marifet de hakikî bir marifet olmakla beraber zarûrî marifete nazaran Hz. Sıddîk bunu bir şey saymamıştır. Başlangıçtaki kesbî marifet sabahleyin güneş doğup ışıklarını her tarafa yaydığı zaman ortada kalan lamba gibi hükümsüzdür. (Kuşeyrî, 1999: 388) İbn Arabî'ye göre, Hakk'ın idrak edilemeyişinden kasıt, Hakk'ı aklı çabayla algılayamamaktır, der. Hakk'ı idrak O'nun cömertliği, ihsanı ve bağışıyladır. Dolayısıyla Allah'ı aklıyla bilmeye çalışan yanlış yoldadır. Yapması gereken Allah'ın bu konuda ihsan edeceği şey için hazırlanmak olmalıdır. (İbn Arabî, 2016: I/ 259)

Sufiler Hz. Ebû Bekir'in, keşfe sahip olduğunu gösteren hususlardan, O'nun Peygamberin huzurunda rüyaları yorumlamasını, doğacak çocuğunun kız olacağını bilmesini sayarlar (Sülemî, 1981: 117; İbnu'l Cevzî, 2006: 117) ki bu Rahmanî keşfe örnektir. (İbn Kayyim, 2017: III/1130; Gazzâlî, 1992: III/55) Onun tüm itirazlara rağmen zekat vermeyenlerle savaşması da ilhamî bilgiye dayanmaktadır. (Serrâc, 1996: 130-131; Tânevî, 1995: 125) "Bugün size dîninizi ikmâl ettim." (Mâide, 5/3) âyeti nâzil olduğunda Herkes , dînin tamamlanmasından dolayı sevinirken Hz. Ebû Bekir, hüzünlenmiştir zira yakında Hz. Peygamberin aralarından ayrılacağını sezmiştir.

Allah Teâlâ'yı marifet beraberinde muhabbeti de getirir. İmâm-ı Gazzâlî'ye göre Hz. Ebû Bekir'in malından ayırdığı miktar Allah'a sevgisinin miyarıdır. Sevginin derecesi sevgili uğrunda diğer sevdiklerinden vazgeçmekle ölçülür. Allah muhabbeti tüm kalbini kaplamış olan, Hz. Ebu Bekir gibi sevgilisi uğruna her şeyi feda eder. Sevginin en üstün derecesi budur. (Gazzâlî, 1992: II/413) Bu seviyedeki bir kişi tüm mahlukatı Allah'tan dolayı sever. Ebû Bekir'de de bu durumu görmekteyiz. Hz. Peygamberi de Allah için severdi dolayısıyla tükenmeyen her daim çoğalan bir peygamber sevgisine sahipti. Öyle ki babası müslüman olduğu zaman Hz. Peygambere "Ey Allah'ın Rasûlu beni Ebû Talib'in müslüman olması babamın müslüman olmasından daha çok mutlu ederdin, böylelikle sen de huzur bulurdun" (Mekkî, 2004: III/403) demiştir. Hz. Ebû Bekir'in ölüm sebebi olarak Hz. Peygamberin vefatına çok üzülmesi gösterilir. (İbnu'l Cevzî, 2006: 116) Mekke döneminde Hz. Peygamberi korumaya çalışırken bayılana kadar dayak yemiş ayıldığında hemen Peygamberin durumunu sormuştur, benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür. Hz. Ebu Bekir'in Peygambere muhabbeti aynı oranda karşılık görmüş, Hz. Peygamber erkeklerden en çok Hz. Ebu Bekir'i sevdiğini söylemiştir. İbn Arabî'ye göre İsra gecesini Hz. Peygambere Hz. Ebu Bekir'in sesiyle hitap edilmiştir. Onun sesine ünsiyet etmiştir. Zira Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir aynı topraktan yaratılmıştır. (İbn Arabî, 2016: I/ 224) Hz. Peygamber yaklaşan vefat ânı dolayısıyla "Mescide açılan bütün (husûsî) kapılar kapansın, sâdece Ebû Bekir'in ki açık kalsın!" buyurmuştur. (Buhârî, Salat, 80) İşârî mânâda bu demektir ki, Allah Rasûlü'ne husûsî yakınlık kapısı, O'na, Hazret-i Sıddîk misâli büyük bir itaat, teslîmiyet, sadâkat, fedâkârlık, dostluk ve muhabbet ile açılabilir. (<http://www.osmannuritopbas.com/hazret-i-ebu-bekir-radiyallahu-anh-632-634.html>, 01.02.2007) İslam tasavvufunda Allah'a ulaşmak ancak peygambere tam bir ittiba ile onunla aynileşerek mümkün olur. Hz. Ebû Bekir bu açıdan sûfilerin örneği olmuştur.

Hz. Ebû Bekir Peygamberi herkesten çok severdi ancak vefat anındaki konuşması bize göstermektedir ki Peygamberi de Allah için sevmekteydi. Sevgisinde bir ölçü vardı. Nitekim O Hz. Peygamber vefat edince "Muhammed'e tapan bilsin ki Muhammed ölmüştür. Muhammed'in Rabb'ına kulluk eden bilsin ki O diridir, ölmez" demiştir. Onun bu hali Hz. Muhammed'e hakikat nazarıyla bakmasından kaynaklanmaktaydı. Hz. Muhammed'e hakikat nazarıyla bakanın nazarında onun mevcut oluşu ile gidişi eşittir. Çünkü o beka halinde onun



Hakk ile olan bekasını görmüştür. Değişmiş olandan yüz çevirmiş, değiştirene yönelmiştir. Kalpteki sevgiyi kimseye bağlamamıştır. Denilir ki halka nazar eden helak olur Hakk'a rucu eden malik olur. (Hucvîrî, 1996: 112,113) Ebû Bekir Vasıtî'ye göre Hz. Ebû Bekir ilk zamanlarda bu makamda değildi. Zira bütün mal varlığını bağışladıktan sonra evdekilere ne bıraktığı sorulduğunda söylediği "Allah'ı ve Rasulü bıraktım" sözünde şayet Rasulu görmenin haşmeti kendisini sarmamış olsaydı Rasulünü de bıraktım demez sadece Allah'ı bıraktım derdi. Rasulü müşahadenin haşmeti kendisinden gidince tefride (Hakktan başka bir şey görmemeye) dönmüş ve "Kim Muhammed'e tapıyorsa bilsin ki Muhammed ölmüştür" şeklindeki konuşmayı yapmıştır. (Sülemi, 1981: 10) Bu konuşmasıyla tevhiddeki sebatını göstermiştir. (Serrac, 1996: 129-130)

Sadece Hz. peygambere değil tüm insanlara sevgi ve merhamet hissediyordu. Hz. peygamber ümmetine karşı en merhametli kişinin Hz. Ebû Bekir olduğunu söylemiştir. (Tirmizî, Menakıb, 32/3790-3791) Hz. Aişe'ye iftira atan Mistah'la ilgili ayetler nazil olunca Mistah'ı affetmiştir. Kuşeyrî bu durumu örnek göstererek Allah'ın, dostlarının kalplerinde nefret duygusunu bırakmayacağını söyler. (Kuşeyrî, 2013: IV/ 64)

Muhabetullah'ın en önemli neticesi rıza makamına ulaşmaktır. Hz. Ebu Bekir'in rıza makamında oluşu şu hadiseyle anlatılır: Hz. Ebû Bekir malının tümünü bağışladıktan sonra Allah Tealâ Cebrail aracılığıyla fakirliğine rağmen O'ndan razı olup olmadığını sorar. Hz. Ebû Bekir gönül hoşluğuyla Rabbinden razı olduğunu bildirir. (İbnu'l Cevzî, 2006: 110)

2.2. Hz. Ebû Bekir'in Takvâ ve Verası

Hz. Ebû Bekir dinin emir ve yasaklarına uymada titiz, takvâ sahibiydi. Hata etmekten çekinirdi. Muhammed b. Sîrîn "Peygamberden sonra bildiğinden en çok korkan Ebû Bekir'di" demiştir. (İbnu'l Cevzî, 2006: 111) O "Bir münadi çıkıp cehenneme sadece bir kişi girecek diye nida edecek olsa onun ben olmasından endişe ederim" demiştir. (Serrâc, 1996: 129) Kendisinden yanık ciğer kokusu geldiği rivayet edilir. (Şarânî, 2014: 54, Hânî, 2015: 113) Yüklendiği emanetin ağırlığından zaman zaman kuş olmayı, hayvanların yediği ot olmayı dilemiştir. (İbn Hanbel, 2015: 144; Mekkî, 2004: II/315; Serrâc, 1996: 131; Kelâbâzî, 1992: 112; İbnu'l Cevzî, 2006: 110)

Takvası neticesinde salih amel işlemeye gayret göstermiştir. Namaz vakti girince "Yaktığımız ateşi söndürmeye kalkın" diyerek çevresindekileri uyarmıştır. (Gazzâlî,1992: I/401; Serrâc, 1996: 131) Namazında huşudan direk gibi hareketsiz dururdu. (Gazzâlî, 1992: I/ 457) Ebû Bekir'in zekat vermeyenlerle savaşması ameli imanın bir cüzü olarak gördüğünü gösterir. (Mekkî, 2004: III/420/) Cennetin sekiz kapısından da gireceğini müjdeleyen hadisten kastedilen de aynı anda bir kaç iyi amel yaptığı için bu şekilde ödüllendirileceğidir. (İbn Arabî, 2016: III/ 15) Sahip olduğu siddîk makamıyla şer'i işleri zevk ile idrak etmiş, zorlama olmadan yapmıştır. (Tânevî, 1995: 191)

Kur'an okuyuşuyla kendisini dinleyenleri etkilemiş, halifeliği döneminde Kur'an'ı mushaf haline getirerek büyük hizmette bulunmuştur.

Takvâ hususundaki, "Keremi takvâda zenginliği yakînde ve şerefi tevazuda bulduk" (Gazzâlî, 1992: III/738) sözü ona atfedilmiştir.

"Bir harama düşeriz korkusu ile yetmiş çeşit helali terk eyledik" dediği (Kuşeyrî, 1999: 204; Kastamoni, 2015:21) rivayet edilen Ebû Bekir'in verâ sahibi olduğunun en açık örneği süt kusma hadisesidir. Söz konusu rivayette Hz. Ebû Bekir kölesinin ikram ettiği sütü içmiş, içtikten sonra sütün haram kazanç neticesinde elde edildiğini öğrenmiş ve derhal onu geri



kusmuştur. (İbn Hanbel, 2015: 142; İbnu'l Cevzi, 2006: 111; Gazzâlî, 1992: II/239; Mekkî, 2004: IV/394, 425; Serrâc, 1996:131; Şaranî, 2014: 53) Gazzâlî'ye göre Hz. Ebû Bekir bilmeyerek içtiği bu kadarcık süttten fıkha göre mesul olmadığını bildiği halde kalbindeki sır nedeniyle umum fetvanın başka, siddiklar için fetvanın başka olduğunu idrak etmiştir. (Gazzâlî, 1992: IV/ 23) Haram gıdanın kendisine kuvvet vermesinden korktuğu için sütü kusmuştur, oysa ki kusması zorunlu değildir. (Gazzâlî, 1992: II/253) Ancak O, bilmeyerek yense de haram lokmanın kalbe kasvet vereceğinden çekinmiştir. (Gazzâlî, 1992 : II/ 331)

Halife olana değin kendi kazancıyla geçinmiş, halife seçilince yine ticarete devam etmek istemişse de çevresindekilerin ısrarıyla beytül mâlden ücret almayı kabul etmiştir. Ancak vefatı sırasında beytül mâlden aldığı maaşların iadesini vasiyet etmiştir. (Gazzâlî, 1992: II/169; Seyyîd Eyyûb, 2014: 46)

Hz. Ebu Bekir günaha düşme korkusundan dilini tutardı ve "başıma gelenler hep bunun yüzünden gelmiştir" derdi. (İbn Hanbel, 2015: 144; İbnu'l Cevzi, 2006: 111; Şaranî, 2014: 54) Çok konuşmamak için ağzında çakıl taşı taşıdığı rivayet edilir. (Gazzâlî, 1992: III/253; Kuşeyrî, 1999: 214)

2.3. Hz. Ebû Bekir'in İsar ve Zühdü

Hz. Ebû Bekir cömertlikte en ileri nokta olan îsar sahibi bir sufi idi. Müslüman olduğunda Mekke'nin önde gelen zenginlerindendi. Sahip olduğu malı İslam'a hizmet için harcamaktan çekinmedi. İlk zamanlarda işkence gören müslüman köleleri satın alıp azad etmiş, sonrasında da bütün malını Hz. Peygamberin önüne koyup bağışlamıştır. Hz. Peygamber "ailene ne bıraktın" diye sorunca "Allah ve Rasulünü" diyerek cevap vermiştir. "Temizlenmek için malımı hayra veren en takvalı kimse o ateşten uzak tutulacaktır." (Leyl, 92/17-18) ayetinin Hz. Ebû Bekir hakkında nazil olduğu rivayet edilir (Kuşeyrî, 2013: VI/ 329) O, kızına iftira atan Mistah'a dahi iyilik yapmakta devam etmiştir. Kuşeyri'ye göre iyilik yapana iyilik yapmak benzeriyle mukabelede bulunmaktır. Ne iyilik ne de kötülük yapana iyilik yapmak lütuftur. Caniye iyilik yapmak ise yiğitlik ve cömertliktir.(Kuşeyrî, 2013: IV/ 64) Kişinin kızdığı kişiye infakta bulunmaya devam etmesi siddikların makamı ve mukarreblerin amelidir. (Gazzâlî, 1992: III/ 406)

O sadece malıyla değil elinden gelen her hususta fedakarlık göstermiştir, nitekim îsar yeri geldiğinde arkadaşının canını kendine tercih etmiştir. Hz. Ebu Bekir de hicret esnasında mağaraya önce girmiş delikleri kapatmıştır. (Gazzâlî, 1992: II/477)

Hz. Ebu Bekir'in bu denli cömert olmasının nedeni gönlünde dünya sevgisinin olmamasından kaynaklanıyordu. Kalbi Allah sevgisiyle dolu olan Hz. Ebu Bekir dünyaya karşı zahid idi. "Allah Teâlâ'ya olan halis sevginin zevkine varan dünyalıktan vazgeçer ve bütün insanlardan yüz çevirir" sözüyle (Gazzâlî, 1992: IV/537) kalbinde dünyalığa yer olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim O "Kulun kalbine dünya süsünden biri girince Allah ona darılır" demiştir. (Şârânî, 2014: I/54) Hz. Ebû Bekir fakirliği tercih etmiştir, mecburiyetten dolayı fakir olmamıştır."İlahi dünyayı benim için yay ve beni onda zahid kıl" duası ihtiyarî fakirliği arzuladığını gösterir ki çoğunluğun görüşüne göre ihtiyarî fakirlik ızdırarî fakirlikten daha kıymetlidir. (Hucvîrî, 1996: 156-157) Hucvîrî'ye göre yanlarında altın ve gümüşün eşit olduğunu söyleyenler sekr halindedir ve bunların zahidliği makbul değildir. Ebû Bekir ise sahv sahibidir, yani altını altın, çamuru çamur gibi görür. O bilinçli bir şekilde hareket etmiş, dünyayı elde tutmanın afetini görmüş, onu terketmenin faydasını anlayıp ondan elini çekmiştir. (Hucvîrî, 1996: 346) Neticede Hz. Ebû Bekir dünya safasından kalbini azad edince elini de onun sıkıntısından kurtarmıştır. (Hucvîrî, 1996: 113)



Ebû Bekir makamından dolayı malının hepsini vermiştir. Nitekim Hz. Ömer adaleti temsil ediyordu adalet eşitliği muhafaza etmektir. Hz. Ebû Bekir sıdkı temsil ediyordu ve sıdk makamı, elinde ne varsa hepsini vermeyi gerektirir. Şayet Hz. Ömer malının hepsini verseydi adil olmazdı. Hz. Ebû Bekir de yarısını verseydi sadık olmazdı, lakin birisinde sıdk cibillîdir, diğerinde adl haldir. Bir sıfat kişinin cibillîsinde varsa halinde de vardır. (Seyyid Eyyüb, 2014: 94) Ebû Bekir gibi malının hepsini getiren Kâb b. Malik'e Hz. Peygamber "malının bir kısmını sakla" demiştir. Oysa Ebu Bekir'e böyle davranmamıştır. Hz. Peygamber onun makamını bildiği için böyle yapmıştır. (İbn Arabî, 2016: IV/ 409)

Kaynaklarda Hz. Ebû Bekir'in zahidliğiyle ilgili örnekler çoktur. İbn Ömer; Ebû Bekir'in elbisesini yamarken gördüğünü söyler (A. Sühreverdi, 2010: 32) 6 günde bir yemek yediği (Sühreverdi, 2007: 285; Mekkî,2004: IV/ 68; Gazzâlî, 1992: III/ 206) tecrid halinde iken yün elbise giydiği (Hucvîrî, 1996: 126) rivayet edilir. Kendisine bal şerbeti ikram edilince ağlamış, Rasulün kendinden sonra gelenlerin dünyanın tuzaklarından kurtulamayacakları yönündeki uyarısını hatırladığı için ağladığını söylemiştir. (Gazzâlî, 1992: III/454) Müzekkin Nüfus'ta yer alan rivayette Hz. Ebû Bekir kırk bin açıktan, kırk bin gizli, seksen bin dinar altın infak etmiş ve eski bir kilime sarılı kalmıştır. Cebrail Rasulün yanına bir kilim giyinmiş halde gelir ve Ebu Bekir kilim giydiği için gökteki meleklerin kilim giydiğini söyler. Cebrail, Peygambere "Habibim sorsun Ebû Bekir benden razı mıdır? Ben ondan razıyım." demiştir. Ebu Bekir'in Allah Teala'nın rızasını kazanması şüphesiz Allah için fakirliği tercih etmesi nedeniyledir. (Eşrefoğlu Rûmî, 2013: 141-142) Hz. Ebu Bekir'in zahidliği talep ettiği yönünde duaları (Mekkî, 2004: II/414) ve zühd konusunda söylenmiş ve ona nisbet edilen bir şiiri kaynaklarda yer almaktadır. (Serrâc, 1996:132) Yeni ve güzel elbise giyindiği için sevinçli olan Hz. Aişe'yi uyarmış "Bir kul dünya süsü içinde kendini beğenirse o süsünü terk edinceye kadar Allah ona buğz eder" demiştir. Hz. Ebu Bekir'e Bedir ehlini vali olarak neden atmadığı sorulduğunda "Ben onların ne kadar değerli olduklarını biliyorum, dünya işleriyle onları kirletmek istemem" şeklinde cevap vermiştir. (Isbehânî, 2015: I/ 62)

Dünyaya karşı zahidane tutumu beraberinde Allah'a tevekkül ile güvenmeyi de getirmiştir. Hz. Ebu Bekir hastalandığında dostları ona tabip getirmeyi teklif ettiler. O ise; tabip bana baktı ben dilediğimi yapanım buyurdu" demiştir. (İbn Hanbel, 2015: 145; Mekkî, 2004: III/82) Gazzâlî, Ebu Bekir ölüm hastalığına yakalandığını bildiği için tedaviyi terketmiş olabileceği yorumunu yapmıştır. (Gazzâlî, 1992: IV/ 518)

2.4. Hz. Ebû Bekir'in Adaleti

Hz. Ebû Bekir'in halife olunca insanlara yaptığı konuşma onun adaletini kanıtlamaktadır. Şu şekilde hitap etmiştir "Ey insanlar en iyiniz olmadığım halde sizin idareciniz olarak seçilmiş bulunuyorum. Şayet görevimi layıkıyla yaparsam bana yardım ediniz, yanlış hareket ve davranışta bulunursam bana doğru yolu gösteriniz. ...Güçsüz olanınız şayet haklı ise hakkını alıncaya kadar benim yanımda güçlüdür. Güçlü olanınız haksız ise kendisinden hak sahibinin hakkını alıncaya kadar benim yanımda güçsüzdür. ...Allah'a ve Rasulüne itaat ettiğim sürece bana itaat ediniz. Şayet onlara isyan edersem bana itaatiniz gerekmez." (İbn Sa'd: III/ 182-183)

Aynı şekilde vefat anında Hz. Ömer'e vasiyeti de onun adaletine güzel bir örnektir: "Muhakkak ki Hakk ağır ve ağırlığıyla beraber kolaydır. Batıl da hafif ama hafifliğiyle beraber zorludur. Allah Tealâ'nın da gündüz olan ama gece kabul etmediği bir hakkı gece olan lakin gündüz kabul etmediği bir hakkı vardır. Eğer bütün insanlara adil davranıp sadece birine zulmetsen bundan sonra zulmün artar." (Mekkî, 2004: I/ 264, III/172; Gazzâlî, 1992: IV/ 592)



Usâme ordusunu gönderirkenki nasihatları savaş hukukunun güzel örneklerindedir. Orduya; çocukları, kadınları ve yaşlı insanları öldürmemelerini, meyve veren ağaçları kesmemelerini, yemek ihtiyaçları dışında koyun, sığır ve develeri boğazlamamalarını, manastırlara çekilmiş kimselere dokunmamalarını tembihlemiştir. (İmam Malik, Cihad, 10)

Hız. Ebû Bekir günahların arasında acil ceza gerektiren iki şeyden birini zulüm olarak tespit eder. (Kastamonî, 2015:15)

Şüphesiz adaletli hükümlerinden dolayı Hız. Peygamber işlerinin çoğunu onunla istişare etmiştir. Bu sebepten bazı kaynaklarda ondan "peygamberin veziri" diye söz edilmektedir. (Fayda, 1994: X/105)

Hız. Fâtıma'ya Fedek arazisini vermemesi onun için olumsuz bir propaganda aracı olarak kullanılsa da Hız. Ebû Bekir'in bu hükmü uygulamadaki amacı adaleti tesistir. Zira O, Hız. Fâtıma'yı şahsî bir mesele neticesinde üzmemiş, Peygamberlerin miras bırakmayacağı hadisinden hareketle Hız. Fâtıma'ya Fedek arazisini vermemiştir.(Fayda, 1994:X/106-107) Neticesi Hız. Fâtıma'yı zor durumda bıraksa da şer'i hükmü uygulamakta ısrar etmiştir.

2.5. Hız. Ebû Bekir'in Edebi

Hız. Ebu Bekir özellikle Hız. Peygambere karşı davranışlarında edeb sınırlarını aşmamaya özen göstermiştir. Namazda neden öne geçmediğini soran peygambere "Ebû Kuhafe'nin oğluna Allah'ın Rasulünün önüne geçmek yaraşmaz" demiştir. (Buharî, Ezan, 48, Müslim, Salat, 102) Hız. Aişe babasının "Allah'tan haya ediniz ben helaya girdiğimde Aziz ve Celil olan Allah'tan haya ederek belimi iki büklüm yapar, başımı da örterim" dediğini nakleder. (Sühreverdi, 2007: 373; Şarani, 2014: 54) Öldükten sonra kendisini eşinin yıkamasını istemesi de (İbnu'l Cevzî, 2006: 117) onun hayasına güzel bir örnektir.

İbn Arabî'ye göre "Allah'ı ve Rasulünü bıraktım" sözünde "ve Rasulünü" demek edebin son noktasıdır. Çünkü "sadece Allah'ı" deseydi bundan sonra Allah'tan ona gelecek lütuflar vasıtasız gelirdi. (İbn Arabî, 2017: IX/384)

Hız. Ebû Bekir'in hayası İslam Tasavvufunda müridin müşşidine karşı edepleri hususunda örnek teşkil etmiştir.

3. TARİKATLAR DÖNEMİNDE Hız. EBÛ BEKİR ALGISI

Tarikatlardan önceki dönemde Hız. Ebû Bekir tasavvuf klasiklerinde faziletleri ve güzel ahlakıyla yer bulmuştur. Yukarıda geçtiği üzere Hucvîrî'ye göre, sufi kelimesinin türediği safâ ve safvet , siddîk olanın sıfatıdır. Safânın aslı kalbin ağyardan temizlenmesi, fer'i ise dünyadan elin boş olmasıdır. Bu ikisi de Hız. Ebû Bekir Sıddîk'ın sıfatıdır. Dolayısıyla sûfi taifesinin önderi, imamı odur. (Hucvîrî, 1996: 112) Ebû Bekir tecritte, temkinde, fakra arzulu oluşunda, riyâseti terk etme isteğinde sûfi taifenin örneği olmuştur.(Hucviri, 1996: 157)

Ebu Bekir Vasıtı, "Bu ümmet içinde sufiyye lisaniyla yani işaretle ilk konuşan Ebû Bekir'dir. Bütün malımı verdiğinde çoluk çocuğuna ne bıraktın sorusuna Allah ve Resulünü cevabını vermesi tevhid ehli için ne büyük işarettir." demiştir. (Serrâc, 1996: 129) Hız. Ebû Bekir'in dindarlığı ortalamanın çok üstündedir. Bu durum ruhsatla değil azimetle hareket eden sûfiler için uygun bir rol model oluşturmaktadır. Bununla birlikte tasavvufi kavramlardan özellikle; zühd, marifet,tevekkül, sahv, sıdk, îsâr, fütüvvet, melâmet, bekâ gibi makamlarla ilişkilendirilmiştir. Sufilerin mesnedini belirtmeden Hız. Ebû Bekir gibi sahabelerin ağzından daha sonraları ortaya çıkan tasavvufî kavramlar hakkında bilgi vermesi bu bilgilerin sufiler



tarafından sahabilere yakıştırıldığı ve onları böyle görmek istedikleri izlenimi vermektedir. (Yıldırım, 2013: 44)

Büyük tarikatların kurulmasıyla birlikte Hz. Ebû Bekir, tarikat silsilelerinin başında zikredilir olmuştur. Bu hususta hâcegân ve onun devamı niteliğindeki nakşibendilik önde gelmektedir. Nakşibendilikte, Hz. Ebû Bekir'den Bâyezid-i Bistâmî'ye kadar geçen döneme de Sıddîkiyye denmiştir. (Hânî, 2015: 71) Nakşîlikten başka Hz. Ebû Bekir'i silsilelerinin başında kullanan tarikatlar; melametîler, nimetullahiyye ve kübreviyyenin; nurbahşî ve zehebî şubeleridir. (Algar, 2013: 134, 290)

Yukarıda da geçtiği üzere Hz. Ebû Bekir özellikle hâcegân tarikatında [Gucdüvânî'den (ö.575/1179) Bahâeddîn Nakşibend'e (ö.791/1389) kadar olan zaman] ayrı bir önemi haizdir. Tarikat silsilesinin başına Hz. Ebû Bekir'in getirilmesi şîî tehdidini bertaraf etmeyi amaçlamaktaydı. Nitekim sûfi düşünceye karşı olanlar İslam tasavvufunun şîîliğin etkisiyle ortaya çıktığını iddia ettikleri gibi tasavvuftaki aşırı batınî yorumların ona şîîlikten geçtiğini de söylemekte idiler. Tüm bu iddiaların ortasında sünnî şîî çatışmalarının yoğun olduğu VI. asırda Maveraünnehir sünnîleri alevîlik kokmayan bir tarikat ve silsile tesisine yönelmişlerdir. (Tosun, 2015: 37) İlk dönem yazılan eserlerde Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir'e ulaşan bir silsile görülmemektedir. Tarikat silsileleri muhtemelen ilk dönemler şifahi yolla aktarılmış, VI. asırdan itibaren yazıya geçirilmiştir. VI. asırda hâcegânda biri Hz. Ali'ye diğeri Hz. Ebû Bekir'e iki silsile ortaya çıkmışsa da asıl Hz Ebû Bekir'e dayanan silsile kabul görmüştür. Bu silsileyi ilk kez Gucduvanî "Makamat-ı Yusuf Hemedanî" adlı eserde zikreder. (Tosun, 2015: 33-34)

Nakşîliğin şîîliğe karşı mücadelecî tavrı tarikatlar arasında tektir. Nakşibendiyyenin sünnî dünyada yaygınlaşması İran'daki faal şîî devletinin yükseldiği tarihlere rastlar. Söz konusu dönem şîî İran ve sünnî komşular arasında mezhep çatışmalarının yaşandığı dönemdir. (Algar, 2013: 18) Dolayısıyla Safeviler İran'da faal bir şîî devlet kurduklarında nakşîler onların zulmünün kurbanları olmuştur. Tarikatın iki büyük kalesi olan doğuda Buhara'daki Özbek Hanlığı ile batıda Osmanlı Devleti İran'la sürekli bir savaş içindeydi. Özellikle Özbekler ve Safeviler arasında Horosan'ın kontrolü için çıkan savaş nakşîlerle şîîleri karşı karşıya getirmiştir. Şîîliğin Hindistan'a yayılma tehdidine karşı nakşibendiyye tarikatının yenileyicisi (müceddidi) olarak tanınan İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624) de şîîlikle mücadele etmiş, şîîliği reddeden risale kaleme almıştır. (Algar, 2013: 39) Nakşîliğin yayılması ve gelişmesi evrelerinde şîîlikle olan mücadelesi silsilenin Hz. Peygamberden sonra Hz. Ebu Bekir'e dayandırılmasında etkisi olmuştur.

Behcetü's-seniyye isimli nakşî âdab kitabında Ebu Bekir'in silsilenin başında yer alması şu şekilde açıklanır: "Ebu Bekir Sıddîk bu yolu Rasulu Ekrem'e bağlayan halkanın ve şerefli yolun kurucusudur. O bu mübarek tarikatı Rasulullah'ın sünnetine sarılmak, bidatlerden sakınmak, azimetle amel etmek, bütün kötülüklerden arınmak, güzel ahlak ve faziletlerle süslenmek üzere bina etmiştir". (Hânî, 2015: 47) Şeyh Muhammed Murad risalesinde söz konusu yolun bu denli faziletli olmasını, Hz. Ebû Bekir'in bu yolda vasita olmasına bağlar. (Hânî, 2015: 56)

Hz. Ebû Bekir silsilenin başına yerleştirilirken sadece şîaya muhalefet edilip, bidatlere karşı çıkılmıyor aynı zamanda Ebû Bekir'in sahiv hali ve fütüvvet neşesi de benimsenmiş oluyordu. Zira malının hepsini Allah yolunda sarf eden Ebû Bekir fütüvvetin temel esası cömertliği temsil ediyordu. Peygamberin vefat anındaki tavrı sahiv ve temkin halini gösteriyordu. (İbn Arabî, 2015: X/368; İmâm-ı Rabbânî, 1998: II/116) Ebu Bekir'in kişiliğinde birleşen fütüvvet, melamet ve sahiv sonraları Hâcegân tarikatının ana prensipleri olmuştur. (Tosun, 2015: 37)



Fütüvvet ve melâmet akımlarında Hz. Ali daha baskın şekilde anılsa da Hz. Ebu Bekir de fütüvvet ve melâmet meşreb sayılmıştır. İbn Arabî melâmilik Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'in makamıdır der. (İbn Arabî, 2017: XI/13) Nitekim Ebû Bekir'e adamın biri kötü sözler sarfedince "senin bilmediğin daha nice kötülüklerim var demiştir. (Gazzâlî, 1992: III/384) El emeğiyle geçimini temin etmeye özen göstermiş, halifeliği müddetince aldığı maaşın iadesini vasiyet etmiştir. Şüphesiz Hz. Ebu Bekir'in îsar sahibi olması onun fetâdan sayılmasının en önemli nedenidir. Özellikle Hz. Aîşe'ye iftira edenlerden olan Mistah'a yardıma devam etmesini Kuşeyrî şöyle açıklar: "İyilik yapana iyilik yapmak benzeriyle mukabelede bulunmaktır. Ne iyilik ne de kötülük yapana iyilik yapmak lütuftur. Caniye iyilik yapmak ise yiğitlik ve cömertliktir." (Kuşeyrî, 2013: IV/ 64) Yahya b. Muaz Razî fetâda olması gereken on özellik sayar ve fetânın Hz. Ebû Bekir'in sıdkı gibi sıdka sahip olması gerektiğini söyler, çünkü sıdkı olmayanın fütüvveti de olmaz. (Şîrvânî, 2014: 309) Fütüvvet hareketi teşkilatlandıktan sonra da seyfi ve kavli olmak üzere iki kola ayrılmış, seyfi kol Hz. Ali'ye, kavli kol ise Hz. Ebû Bekir'e dayandırılmıştır. (Yılmaz, 2007: 276)

Hz. Ebû Bekir'in sahv halini örnek alan nakşîler; sema, raks, vecd, tevaccüd, sesli zikir gibi hususlara yönelmemişlerdir. İbn Kayyîm, Hz. Ebu Bekir için sahv kelimesi yerine "bekâ"yı tercih etmiştir. Bekâ ehlinin fenâ ehline göre hal itibariyle daha kuvvetli ve makamının daha yüksek olduğuna Hz. Ebu Bekir'den örnek verir. Zira onun Rasulullah'ı sevmesi Hz. Ömer ve başkalarının sevmesinden daha fazlaydı buna rağmen Rasulullah vefat ettiğinde bayılma ve dizlerinin bağı çözülme gibi haller onda zuhur etmemiştir. (İbn Kayyîm, 2017: III/1089) Sühreverdî de sema halinde vecde gelmemeye Hz. Ebû Bekir'den örnek vermiştir. (Sühreverdî, 2007: 248-249)

Nakşibendilikte kabul gören hafî zikrin Hz. Ebu Bekir yoluyla Hz. Peygamberden geldiğine inanılır. Hz. Ebu Bekir'in teheccütte Hz. Ömer'in aksine sessiz Kur'an okuması hafî zikri öne çıkarır. Bununla birlikte onun Mekke döneminde sesli Kur'an okuduğuna dair haberler de mevcuttur. Nakşibendilikte sessiz zikre delil gösterilen rivayet Lemezât'ta şu şekilde anlatılır: "Hicret esnasında Hz. Ebû Bekir mağara önüne gelen düşmandan korkar bunun üzerine Hz. Peygamber: 'Gayb aleminin askerleri bizimledir ve bizi gözlemekte dirler' buyurur. Hz. Ebû Bekir 'Ben onları görebilseydim' diye niyazda bulunur. Hz. Peygamber'in 'Onun görülmesi zikre devam ile olur' demesi üzerine Hz. Ebû Bekir 'Ey Allah'ın Rasulü ben Allah'ın zikrinden uzak değilim' der. Hz. Peygamber 'Doğru söylüyorsun Ya Ebû Bekir ama bu ancak zikir telkini ile olur' diyerek 'ahfa' (gizlilikle, gizlice) ile 'hafî' zikri kendisine verip öğretir. Bu tarz zikir 'nakşibendiyye' azizlerinin , 'hacegan' ve 'azîzân' taifesinin zikirleridir. Rasulullah'ın bu zikri telkin edişi şöyle nakledilir: İki cihan güneşi zikri hafiyi Hz. Ebû Bekir'e telkin ederken Hz. Ebû Bekir dizüstü ve Hz. Peygamber de oylukları üzerine oturmuş, mübarek gözlerini kapatarak Hz. Ebû Bekir'in kulağına üç kere kelime-i tevhidi ilka etmiştir." (Hulvî, 2013: 31-32)

Yukarıda geçen zikir telkini hâdisesi, hadis ve tarih kitaplarında bulunmadığı gibi tasavvuf klasiklerinde hatta ilk dönemde yazılan temel nakşî kaynaklarında da yoktur. Anlaşılan bahsi geçen rivayet ilk kez XVI. asırda Muhammed b. Hüseyin Kazvinî (ö. 978/1570) tarafından ortaya atılmıştır. Kazvinî "Silsile name-i Hacegan-ı Nakşebend" adlı eserinde hicrette sevr mağarasında Peygamberin Ebu Bekir'e diz üstü ve gözleri kapalı olarak kalbi zikri üç defa telkin ettiğini ve nakşîlerin esas aldığı bekrî silsilenin bu şekilde doğduğunu söyler. Aynı ifade Osmanlı Mutasavvıfı Sarı Abdullah Efendi (ö. 1071/1660) tarafından tekrarlanır. XVI. asırda bazı kübreviyye tarikatı mensuplarının bekrî silsileye itirazları Kazvinî gibi nakşîleri savunma psikolojisine itmiş olabilir. (Tosun, 2015: 36) Nakşîlere göre bu mesele sırlı ve hususî hadiselerle dayandığı için ilk dönem kaynaklarda yer almaz. Yani genele şamil bir



mesele olmayıp hususî ve sırlı bir mesele olduğundan hadis kitaplarında yer almamıştır. Ancak bu rivayet ilk sufi kitaplarında da yoktur. (Yıldırım, 2013: 64)

Nakşîler mağara hâdisesinden bahseden Tevbe suresinin 40. ayetinde hafî zikre işaret edildiğini, bu zikrin neticesi olarak sekînetin Hz. Ebu Bekir'e indiğine inanırlar. (Algar, 2013: 124) Aynı zamanda mağara, halvetin yani zikrin şeyhten müride aktarımının meydana geldiği hücre veya herhangi bir inziva mekanının ilk modeli olarak görülür. (Algar, 2013: 124) Sûfiler "Allah Tealâ'nın göğsüme (kalbime) akıttığı her şeyi ben de Ebû Bekir'in göğsüne akıttım." (Aclunî, 1932: II/419) hadisini şeyh ve müridin ilham alışverişine delil saymışlardır. Tasavvufta kalbden kalbe sır naklinin İslâm târihindeki bilinen ilk tezâhür mekânı Sevr Mağarası, onun muhâtabı olarak da Hz Ebû Bekir kabul edilir. (<http://www.osmannuritopbas.com/hazret-i-ebu-bekir-radiyallahu-anh-632-634.html>, 1. 02. 2007)

Nakşîlikte hafî zikrin Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla Hz. Peygamber'den silsile ile geldiği kabul edildiği gibi sohbet yolu ile Allah'a vuslatın da Hz. Ebu Bekir'den silsile ile geldiğine inanılır. Zira Hz. Ebu Bekir seferde ve hazarda Allah Rasulünden hiç ayrılmamıştır. (Hânî, 2015: 215)

Netice itibariyle nakşibendiyyenin kendine has ayıklığı, şeriata sıkı sıkıya bağlılığı ve gösterişten uzak duruşu nakşibendî geleneğinin ana kaynağı olan Sıddîk'tan tevârüs ettiği bir hususiyettir. (Algar, 2013: 17)

Tasavvuf adab kitaplarında şeyh, peygamber makamının varisi olarak görülmüş, başta Hz. Ebu Bekir olmak üzere sahabelerin çoğu ideal mürid prototipi olarak sunulmuştur. Söz konusu eserlerde mürşid ve mürid arasındaki münasebetin nasıl olması gerektiğine Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir'den örnekler getirilmiştir. Nakşibendî tarikatında Mevlânâ Halid Bağdadî (ö. 1242/1827) sonrası daha da ehemmiyet kazanan râbîta usulüne sünnetten delil getirilirken de aynı usul takip edilmiştir. Hz. Ebu Bekir'in "Ya Rasulullah her yerde hatta helada bile senin ruhaniyetin benden ayrılmıyor bundan haya ediyorum" demesini bir müridin ruhaniyet yönünden kamil mürşidini düşünmesinin ve rabîta yapmasının delili olarak sunmuşlardır. (Bağdâdî, 2016: 52) Ne var ki, Hz. Ebu Bekir'le râbîta usulünü ilişkilendiren söz konusu hadisin kaynağı yoktur, büyük ihtimalle uydurma hadistir. (Yıldırım, 2013: 271) Kübreviyye tarikatının kurucusu Necmüddîn Kübrâ, usulü aşereyi (on esas) tespit ettiği risalesinde "kalbi şeyhe rabtirmek" şeklindeki sekizinci maddeyi açıklarken "Benden sonra iki kişinin yolunu takip ediniz ve onlara uyunuz. Ebû Bekir, Ömer" şeklindeki hadisi delil getirmiştir. (Kübrâ, 1996: 87)

Aynı şekilde ölüm râbîtası için de Hz. Ebu Bekir'den delil getirilir. Bu râbîtada mürid kendini ölmüş, kefene sarılmış, kabre konulmuş görür, kendisine rahmet edilerek yalnızca Allah Teala'yı zikretmek için mezardan çıkmasına izin verildiğini düşünür. "Her kim yeryüzünde yürüyen bir ölüye bakmak isterse Ebu Bekir'e baksın" hadisi de bu uygulamanın delili kabul edilir. (Bağdâdî, 2016: 70)

Râbîta konusu gibi şeyhin nazarının müridin eğitiminde etkili olduğu inancı da Hz. Ebu Bekir'den misal getirilerek açıklanmıştır. Sülemi'ye göre şeyh müridine nazarının bereketi ve şefkatiyle yardım eder. Hz. Peygamberin Ebu Bekir'e nazarı daha tam, şefkati daha fazla, kalbi ona daha meyyal, hali ona daha yakın olduğundan dolayı nazarının bereketi Ebû Bekir'e tam tesir etti ve sadaka istediğinde bütün mülkünü bağışladı. Peygamberin Hz. Ömer'e nazarı daha aşağı olunca tesiri de daha az oldu ve malının yarısını verdi. Peygamberin nazarı halleri ölçüsünde sahabelerine tesir etmiştir. Bu tesir onlardan şeyhlere ve müridlere geçer. (Sülemî, 1981: 10-11)



Nakşîlikte daha geç dönemlerde Hz. Ebû Bekir'in otoritesini sağlamlaştırmak için farklı rivayetlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin 18. yüzyılda yaşamış Kaşgarlı Şeyh Abdullah Nidâî (ö. 1174/1760) risalesinde, Peygamber vefat ettiğinde sarığının Ebu Bekir'e verildiğini söyler. Bu onun manevî halefi olduğuna işarettir ve sarıktaki dört terk (dilim); dünyanın, nefsin, cennetin ve bizzat varlığın (vucud) terk edilmesi için bir işaret kabul edilmiştir. (Algar, 2013:197-198)

Tasavvufta ricalül gaybın durumu açıklanırken de dört halifeden faydalanılmıştır. İbn Arabî'ye göre "Gavs" batınî hilafeti elde edebileceği gibi zahirî hilafeti de elde edebilir. Buna örnek; Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali'dir. (İbn Arabî, 2014: VI/ 113) Mekkî'ye göre "Kutub" da imam olarak yedi büyüğün, kırk abdalın, yetmişlerin, üç yüze kadar hepsinin imanına denk bir imana sahiptir. Kutub, Ebû Bekir Sıddık'ın yerini tutan zattır. (Mekkî, 2004: III/ 256) Nakşîlikte Gavs-ı âzam bütün alemlerin mutasarrıfı olup kendi hallerinde bulunarak tasarrufa pek iştirak etmezler. Hz. Ebu Bekir'in varisine Gavs-ı Azam, Hz. Ali'nin varisine sırrı hilafet adı verilir. (Gündüz, 1984: 230)

İlk tabakat yazarlarından Ebu Nuaym İsfehânî, uslubu olduğu üzere, Hz. Ebû Bekir'in güzel ahlakından bahsederken bunlara atıfla tasavvuf tarifleri yapmış: Tasavvuf, kulun kendini tek ve samed olan Allah'a vermesidir; Tasavvuf, dünyayı tamamen boşamak ve sahip olmaktan vazgeçmektir; Tasavvuf sevgiliye duyulan hasret uğruna ateşe dayanmaktır; Tasavvuf dertleri nimetleri verene vakfetmektir; Tasavvuf özlem çilesini çekerken emeğini feda etmek ve her şeyi gönülleri arındırma uğruna feda etmektir, şeklindeki tasavvuf tariflerini Hz. Ebu Bekir'in vasıflarından örnekler vererek açıklamıştır. (Isbehanî, 2015: I/52-54) İbnü'l Cevzî, Hz. Ebu Bekir'i sufilerden gösterdiği için İsfehanî'yi eleştirmiştir. (İbnü'l Cevzî, 2005: 220)

Türk tasavvuf edebiyatında "yar-ı gâr" (mağara arkadaşı) tabiri de Hz. Ebu Bekir için kullanılmıştır. Tevhid, na't, hilye-i çehâyâr, hicretnâme, siyer, mi'râciyye gibi edebî türlerde Hz. Ebû Bekir için söylenen yâr-ı gar; yakın dostluğu, en üst seviyede fedakârlığı ifade eder, ayrıca remiz ve mazmun olarak başvurulan bir tabir haline de gelmiştir. (Uzun, 2013:43/ 324) Hz. Ebu Bekir'le birlikte dört halife için de çehâr-yâr, çâr-yâr, çehâr-yâr-i güzün tabirleri tasavvuf edebiyatında kullanılmıştır.

SONUÇ

Sufiler İslam tasavvufunun Hz. Peygamber, ashâb ve tâbiîn zamanında isim olarak değil de mana olarak var olduğunu savunmuşlardır. Bu dönemlerde tasavvuf, zühd adıyla ifade edilmiştir. Sufiler bu iddialarını desteklemek adına Hz. Peygamber ve ashabından zühdle alakalı çok sayıda rivayette bulunmuşlardır. Hz. Ebû Bekir'de cömertliği ve adanmışlığıyla sufiler için mühim bir örnektir ve zühd anlayışlarını temellendirdikleri önemli isimlerden biridir. Sufilere göre Hz. Ebû Bekir Peygamberden sonra en faziletli kişidir, Kur'an'daki ifadesiyle "ikinci"dir. Sufiler bu iddialarını ispat için onu özellikle Hz. Ali ile kıyaslamış, Hz. Ebû Bekir'in sahip olduğu sıddikiyyet makamının daha üstün bir makam olduğunu kanıtlamaya çalışmışlardır.

Hicrî II. asırdan itibaren tasavvufun ayrı bir disiplin haline gelmesiyle birlikte tasavvufa has kavramların kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Sufiler söz konusu kavramları açıklarken de Hz. Peygamber, ashab ve tabiinin önde gelenlerine atıflar yapmıştır. Dolayısıyla yer yer Hz. Ebû Bekir'e de atıflar yapılmıştır. Ne var ki delil getirilen rivayetlerin çoğu İslam tarihi ve sahih hadis kaynaklarında yer almayan, sadece tasavvuf klasiklerinde bulunan rivayetlerdir ve sufilerin görüşlerini Peygamber ve ashabına dayandırma çabasının bir sonucudur. Örneğin



Hız. Ebû Bekir'in marifeti konusunda; "Ebû Bekir çok namaz kıldığı ve çok oruç tuttuğu için sizden daha üstün değildir. Onun size üstünlüğü kalbinde bulunan bir şey sebebiyledir", "Allah Tealâ'nın göğsüme (kalbime) akıttığı her şeyi ben de Ebû Bekir'in göğsüne akıttım" gibi rivayetleri bu hususa misal olarak zikredebiliriz.

Hız. Ebu Bekir sufiler tarafından özellikle; marifet, muhabbet, takva, sahv, temkin, zühd, verâ, fütüvvet, melamet, îsar, beka gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir.

Hicrî VI. asırdan itibaren tarikatların kurulmasıyla tarikatlara özel eğitim usulleri ortaya çıkmıştır. Zikir ve rabita söz konusu usullerden öne çıkanlardır. Özellikle nakşibendilikle bahsi geçen usuller Hız. Ebu Bekir'e dayandırılarak açıklanmıştır. Aynı şekilde nakşilikte tarikat silsilesi de Hız. Peygamberden Hız. Ebu Bekir yoluyla gelmektedir dolayısıyla Hız. Ebû Bekir bu yolun kurucusu kabul edilmiştir. Tarikat silsilesinin Hız. Ali'den değil de Hız. Ebû Bekir'den gelmesinde tasavvufa şîh tehdidinin etkisi büyüktür. Zira nakşilik şeriat temeline dayanan, Kur'an ve sünnet çizgisinde, aşırı batınî yorumlara tevessül etmeyen bir yol olduğu iddiasındadır ve bu görüşünü Hız. Ebu Bekir'in şahsiyetine dayandırır. Böylelikle kısmen diğer tarikatlardan farklı ayrı bir hüviyet kazanır.

Neticede tarihî bir şahsiyet olarak var olan Hız. Ebû Bekir algısının yanında sufiler tarafından, kendi görüşlerini delillendirdikleri zahid bir Ebû Bekir portresi de ortaya konmuştur. Şüphesiz sufilerin çizdikleri portre Ebu Bekir'in tarihî şahsiyetiyle hiç ilgisi olmayan tamamen hayal ürünü bir kişilik değildir. Nitekim Hız. Ebu Bekir, cömertliği, zahidliği, sadakati ve güçlü imanı ile İslam manevi hayatına katkı sağlamıştır ancak gizli zikir ve râbita mevzuunda olduğu gibi gerçek olmayan isnadlarla da ilişkilendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, (1932), *Keşfu'l-hafa*, I-II, İsmail. Muhammed (Thk.), Beyrut
- Algar, H. (2013), *Nakşibendilik*, Cüneyd Köksal vd. (Çev.), İstanbul: İnsan Yayınları
- Bağdâdî, Mevlânâ Halid (2016), *Hâlidîyye Risâlesi*, A. Suat Demirtaş (Çev.), İstanbul: Semerkend Yayınları
- Bursevî, İ. H. (2016), *Ruhu'l-Beyân*, XXIII, Ömer Çelik vd. (Çev.), İstanbul: Erkam Yayınları
- Fayda, M. (1994), "Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. X, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Gazzâlî, M. (1992), *İhyau Ulumiddîn*, I-IV, Ahmet Serdaroğlu (Çev.), İstanbul: Bedir Yayınları
- Gündüz, İ. (1984), *Gümüshânevî Ahmed Ziyâüddîn (KS)*, İstanbul: Seha Neşriyat
- Hânî, M. (2015), *Behcetü's Seniyye Nakşibendî Âdabı*, Siraceddin Önlüer (Çev.), İstanbul: Semerkand Yayınları
- Hucvîrî, (1996), *Keşfu'l-Mahcûb Hakikat Bilgisi*, Süleyman Uludağ (Çev.), İstanbul: Dergah Yayınları
- Hulvî, M.C. (2013), *Lemezât-ı Hulviyye Halvetî Büyüklerinin Tatlı Halleri*, Mehmet Serhan Tarşî (Çev.), İstanbul: Semerkand Yayınları
- İbn Arabî, (2017), *Fütühât-ı Mekkiye*, I-XVIII, Ekrem Demirli (Çev.), İstanbul: Litera Yayıncılık



- İbnu'l-Cevzî, (2006), *Sıfatü's-Safve*, Abdülvehhab Öztürk (Çev.), İstanbul: Kahraman Yayınları
- _____ ; (2005), *Şeytanın Ayartması Telbîs-i İblîs*, Savaş Kocabaş (Çev.), İstanbul: Elif Yayınları
- İbnu'l-Esîr, (y.t), en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser, el-Halebî
- İbn Hanbel, A. (2015), *Kitâbü'z-Zühd*, Mehmed Emin İhsanoğlu (Çev.), İstanbul: İz Yayıncılık
- İbn Kayyîm Cevziyye, (2017), *Medâricu's-Sâlikîn (Kur'ânî Tasavvufun Esasları)*, I-III, Ali Ataç vd. (Çev.), İstanbul: İnsan Yayınları
- İbn Sa'd, (y.t.), *Tabakatul Kübra*, I-VIII, Beyrut
- İmâm-ı Rabbânî, (1998), *Mektûbât-ı Rabbânî*, I-III, Abdülkadir Akçiçek (Çev.), İstanbul: Akit Gazetesi
- İmâm-ı Şârânî, (2014), *Evliyâlar Ansiklopedisi (Tabakatü'l-Kübra)*, I-II, Abdülkadir Akçiçek (Çev.), İstanbul:Bedir Yayınevi
- İsbehânî, Ebû Nuaym (2015), *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, I-XII, Hüseyin Yıldız vd. (Çev.), İstanbul:Ocak Yayıncılık
- Kastamonî, Mustafa b. Muhammed (2015), *Dört Halifeden Dört Yüz Hikmet Şerh-i Kelimât-ı Cehâr Yâr-ı Güzîn*, Ersin Durmuş (Haz.), İstanbul:Büyüyen Ay Yayınları
- Kelâbâzî, (1992), *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, Süleyman Uludağ (Çev.), İstanbul:Dergah Yayınları
- Kuşeyrî, A. (1999), *Kuşeyrî Risalesi*, Süleyman Uludağ (Çev.), İstanbul:Dergah Yayınları
- _____ ; (2013), *Letâifu'l-İşârât*, I-VI, Mehmet Yalar (Çev.), İstanbul: İlk Harf Yayınları
- Kübrâ, N. (1996), *Tasavvufî Hayat*, Mustafa Kara (Çev.), İstanbul:Dergah Yayınları
- Mekkî, Ebû Tâlib (2004), *Kûtü'l-Kulûb Kalplerin Azığı*, I-IV, Muharrem Tan (Çev.), İstanbul: İz Yayıncılık
- Rûmî, Eşrefoğlu (2013), *Müzekki'n-Nüfûs (Nefisleri Temizleyen)*, Ahmet Kasım Fidan (Çev.), İstanbul:Semerkand Yayınları
- Serrâc, Ebû Nasr (1996), *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, H. Kamil Yılmaz (Çev.), İstanbul:Altınoluk Yayınları
- Seyyid Eyyûb b. Sıddîk (2014), *Çihâr Yâr-i Güzîn*, İstanbul: Hakikat Yayınevi
- Sühreverdî, A. (2010), *Dervişliğin Âdâbı*, Hamide Ulupınar (Çev.), İstanbul:Gelenek Yayıncılık
- Sühreverdî, Ş. (2007), *Gerçek Tasavvuf (Avârifü'l-Meârif)*, Dilâver Selvî (Çev.), İstanbul:Semerkand Yayınları
- Sülemî, Ebû Abdurrahman (1981), *Tasavvufun Ana İlkeleri Sülemî'nin Risaleleri*, Süleyman Ateş (Çev.), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
- Şîrvânî, Seyyid Yahya (2014), *Şifai'l-Esrar Sufî Yolunun Sırları*, Mehmet Rıhtım(Çev.), İstanbul: Sufi Kitap



AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 66 Mart - Nisan 2018

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>



Tânevî, Eşref Ali (1995), *Hadislerle Tasavvuf*, Zaferullah Davudî vd. (Çev.), İstanbul:Umran Yayınları

Tosun, N. (2015), *Bahâeddîn Nakşbend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı (XII-XVII. Asırlar)*, İstanbul: İnsan Yayınları

Uzun, M. (2013), "Yâr-ı Gâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XLIII, İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yıldırım, A. (2013), *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Yılmaz, H. K. (2017), *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Yayınları

İnternet Kaynakları:

<http://www.osmannuritopbas.com/hazret-i-ebu-bekir-radiyallahu-anh-632-634.html>,
01.02.2007